

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ ДИДАКТИКИ

Рацюк Олеся Іванівна

м.Ужгород

У статті розглядаються питання виникнення різних методик викладання іноземних мов у XIX-XX ст., їх взаємодії та еволюційного розвитку, спричиненого впливами соціальних факторів. Інтеграційні процеси України у сучасний Європейський простір стали базовими у галузі викладання сучасних мов і, як результат, Європейські рекомендації з мовної освіти лягли в основу Державного стандарту України з іноземних мов. Дослідження дидактичних теорій дають можливість висвітлити сутність комунікативного підходу у процесі викладання іноземної мови, що є актуальним у сучасній українській школі.

Ключові слова: методика викладання іноземних мов (сучасних мов), традиційна методика (пряма, аудіовізуальна), комунікативний підхід, іншомовна дидактика, комунікативні компетенції, рівні володіння мовою.

На сьогоднішній день можна стверджувати наявність певної методичної кризи у дидактиці іноземної мови у світі. Не існує єдиної методики, сильної, глобальної, універсальної, з якою всі були б згодні. Саме тому впродовж останніх двадцяти років можна констатувати наявність факту поширення методологічного еклектизму, який схиляється до різноманітності матеріалів і пропонованих підходів.

Нове покоління викладачів заперечує будь-яке насадження і не відчуває себе більше зв'язаним з методиками, що складаються тільки з підручників, запропонованих на ринку. На думку сучасних дидактів цей тип викладачів має сильну тенденцію до еклектизму і використовує певний підручник, адаптуючи його до потреб класу. Завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям вчителі складають для себе власну методику, що запозичує елементи уроків з різних уже опублікованих навчальних підручників та наявних електронних ресурсів.

Дослідженнями еволюції іншомовної дидактики займалися такі зарубіжні автори як Ж.С.Беако, П.Губеріна, Ф.Гуен, С.Жермен, К.Пюрєн, П.Рівен, Анна Родрігез Сеара та ін., які намагалися упродовж століть запропонувати універсальну методику викладання іноземної мови, що якнайповніше задовольняла б потреби усіх учасників навчально-виховного процесу.

Метою статті є аналіз наукових досліджень еволюційних процесів у галузі методики викладання іноземних мов та їх впливів на сучасний стан іншомовної освіти.

Традиційна методика викладання іноземних мов так звана граматико-перекладна, використовувалася у шкільництві для викладання латини та грецької мови. Згодом вона перевтілювалася у методику викладання сучасних мов, які таким чином розцінювалися як мертві мови. Ця методика широко використовувалася для викладання іноземних мов у середній школі. У другій половині XIX століття (1840-1900) з'являється нова методика, яка панувала впродовж століть і зробила свій вагомий внесок у розвиток методологічної думки. Як вважає Крістіан Пюрєн [8], мова йде про традиційну методику, що спонукала процес зародження важливих методологічних варіацій та внутрішніх змін, а також прискорила перехід до прямої методики у період з XVIII по XIX ст.

Основною метою цієї методики було читання і переклад літературних текстів на іноземну мову, що в свою чергу посувало усне мовлення на другий план. Мова сприймалася, як сукупність правил та висновків, що вибиралися з текстів та вивчалися напам'ять і могли бути наближеними до рідної мови. В той же час літературній формі приділялася більша увага ніж змісту текстів, навіть, якщо зміст не повністю нівелювався. Як наслідок, існувала «нормована» і вишукана мова, що використовувалася літературними авторами, яка мала перевагу в усному мовленні, що імітувалося учнями для досягнення у кінцевому результаті адекватної лінгвістичної компетенції. Культура сприймалася як сукупність літературних та мистецьких творів, що належали митцям країни, мова якої вивчалася.

У XVIII столітті традиційна методика систематично використовувалася вправи з перекладу та заучування напам'ять речень, як техніки вивчення іноземної мови. Граматика викладалася дедуктивним способом (спочатку вивчали правило, потім його застосовували на прикладах у формі речень). Саме в цей період поширеним було використання первинного граматичного мовлення у викладанні мов, спадщина якого зберігається до сьогодні. Лексика вивчалася у формі списку слів, без контексту, які учень мав знати напам'ять. У дійсності, значення слів вивчалася через їх переклад на рідну мову. Отже можна констатувати, що традиційна методика пропонувала модель імітованого навчання, яке не допускало жодної творчої зміни з боку учня. Прямолинійність цієї системи та невтішні результати, які вона приносила, спричинили її зникнення і виникнення інших теорій, привабливіших для учнів.

Наприкінці XIX століття з'являється натуральна (природна) методика, що співіснувала з традиційною, так званою граматико-перекладною методикою, незважаючи на те, що вона протиставляла концепцію викладання попереднім ідеям. Ф.Гуен був першим, хто замислився над запитанням, що таке мова і процес навчання мови, щоб зробити з цього необхідні педагогічні висновки. На його думку [5] необхідність вивчати мови викликана потребою людини спілкуватися з іншими людьми і перебороти таким чином культурні бар'єри. Саме тому потрібно навчати усному мовленню поряд із письмовим, навіть якщо усне мовлення завжди передувє письмовому у процесі викладання/навчання.

За Гуеном викладання іноземної мови повинно здійснюватися через повсякденне мовлення, якщо ми претендуємо на той факт, що цей процес навчання має бути якнайбільш наближеним до процесу вивчення рідної мови дитиною. Він вважає, що дитина вивчала б свою рідну мову за принципом «упорядкування»: насамперед вона створювала б для себе певні асоціації реальних фактів на чуттєвому рівні, потім упорядковувала б їх за хронологією і нарешті перетворила б їх у знання, повторюючи їх у одному й тому ж порядку, після певного періоду «інкубації» впродовж 5-6 днів. Дитина не засвоїла б слів без якоїсь ознаки, вона додавала б нові знання до особистих досягнень. Для мови, будучи в основному усною, вухом було б органічно сприйняття мовлення, саме тому дитина опинилася б у ситуації пролонгованого слухання іноземної мови. Саме через це С.Жермен та Ф.Гуен, що вважаються піонерами методики занурення і висунули першочерговість змісту над формою та речення над словом.

Ф.Гуен мав виняткову концепцію мови, яка допомогла йому створити серійну методику. Одна «мовна серія» слугуючи зв'язною послідовністю розповідей, описів, тем, відтворює у хронологічному порядку усі відомі моменти і феномени з цієї теми. Таким чином він створює «серію» речень, що представляють у хронологічному порядку усі необхідні дії для того, наприклад, щоб іти зачерпнути води. Він встановлює у прогресії сукупність теми повсякденного життя через труднощі. В той же час ця методика залишається неповною, так як вона пропонує тільки декілька можливих серій.

Аналізована методика зазнала багатьох критичних зауважень завдяки також унеможливленню її використання у шкільній системі. Проте варто зазначити: вона спричинила певну революцію радикально протиставляючись традиційній методиці, що використовувалася її сучасниками.

На наступному етапі нашого дослідження розвитку іншомовної освіти розглянемо пряму методику. Родоначальником прямої методики історично вважають С.Пюрєна [8] як першого методолога, що займався вивченням іноземних мов. В результаті можна сказати, що ця методика є підсумком внутрішнього розвитку традиційної та натуральної методик, використовуючи певні їх принципи. Більше того, численні зовнішні фактори прискорювали розвиток цих методик.

Прямою методикою називають методику, що використовува-

лася в Німеччині та Франції наприкінці XIX початку XX століття. Починаючи з XIX століття Франція намагалася стати відкритою для зовнішнього світу. Суспільство більше не бажало виключно літературної мови, воно потребувало використання комунікативних засобів, що забезпечили б розвиток обміну у галузі економіки, політики, культури, туризму, що стрімко розвивалися у цей період. Еволюція потреб у викладанні іноземних (живих) мов спровокувала появу нового предмета – «практики», що мала на меті ефективне вивчення мов як інструменту спілкування. Пряма методика містила в собі прямий підхід до викладання іноземної мови, що базувався на спостереженні за досягненнями дитини у рідній мові.

Основні принципи прямої методики:

1. Вивчення іноземних слів без посередництва їх еквівалентів у рідній мові. Викладач пояснює лексику за допомогою предметів або малюнків, але жодного разу не перекладає на рідну мову. Мета полягає в тому, щоб учень навчився якнайшвидше думати іноземною мовою.
2. Використання усного мовлення не переходячи на письмове. Значна увага приділяється вимові і письмове мовлення розцінюється як «записане» усне мовлення.
3. Вивчення граматики іноземної мови здійснюється індуктивним методом (правила не вивчаються експліцитним способом), перевага віддається розмовним вправам та вправам типу питання-відповідь, керованих вчителем.

У середині 50-х років XX століття П.Губеріна [10] з університету м. Загреб дає перші теоретичні формулювання методики SGAV (структурно-глобальна аудіовізуальна). Аудіовізуальна методика (MAV) домінує у Франції у 1960-1970 роки. Принцип побудови цієї методики базується на додатковому використанні звуку та зображення. Звукові матеріали представляли у формі магнітних записів, а унаочнення – у вигляді картинок із зображеннями. Насправді, аудіовізуальний метод спрямований на певну сукупність зображень двох типів: зображення транскоду, що перекладав повідомлення через візуалізацію його семантичного значення та ситуативні зображення, які віддавали перевагу ситуативному повідомленню і його складовим нелінгвістичного змісту таким, як жести, міміка, відношення і т. д.

У методиці MAV присутні 4 фактори: попри пріоритети у плані усного і писемного мовлення відводиться відповідне місце емоціям та відчуттям, про які раніше не згадувалося. Мова сприймається як акустико-візуальна сукупність, куди входить граматика, кліше, ситуація та лінгвістичний контекст, що мають на меті полегшити церебральне втручання зовнішніх факторів.

У 70-ті роки педагоги, що викладали іноземні мови, працювали над створенням цивілізаційних папок за темами, наприклад: сім'я, школа, дозвілля, робота, відносини між молоддю та дорослими і т. д. [10]. Ця «друга генерація» аудіовізуальних методів зазнала еволюційних змін: діалоги у підручниках більш наближені до дійсності і спрямовані на розвиток справжньої комунікативної компетенції.

У підсумку варто підкреслити основну перевагу успіху аудіовізуальної методики, що характеризується слабкими інвестиціями, яких вимагає від тих, хто її практикує. У той же час методика SGAV зайшла в глухий кут і поступилася місцем комунікативному підходу, що базується на інших лінгвістичних (функціоналізм) та психологічних (когнітивізм) теоріях.

Створення Європи мало неопосередкований вплив на університетські пошуки у галузі мовної дидактики. У 70-ті роки зароджується комунікативний підхід, що мав на меті надати можливість спілкуватися і діяти у реальних ситуаціях усної та письмової комунікації.

Комунікативний підхід розвивався у Франції, починаючи з 1970 року, як реакція спротиву аудіо-усній та аудіовізуальній методикам. Анна Родрігес Сеара [9] наголошує, що комунікативний підхід з'явився у той момент, коли ситуативний підхід у Великобританії, а узагальнено-трансформційна граматика Шомські у Сполучених Штатах зазнали повного апогею. Його називали підходом, а не методикою з обережності, позаяк він не вважався окремою методикою, що створювалася з окремою метою. У дійсності комунікативний підхід – це сукупність декількох течій, що виникали у відповідь на різні лінгвістичні потреби, у рамках Єв-

ропи (спільний ринок, Рада Європи і т. д.), які однозначно стали поштовхом до його виникнення.

Комунікативний підхід передбачає аналіз мовних потреб учнів. Прогресія встановлюється відповідно до потреб, а також лексичних та граматичних компетенцій. До цього часу у шкільній освіті, мовні потреби були невідомими. Вчитель визначав зміст навчання, виходячи із загальної мети. Викладання мови тісно пов'язане з типом публіки, до якої звертається. Отже, немислимо зробити миттєвий опис передбачуваної публіки. Навіть, якщо поняття потреб є приблизним та іноді плутається з інтересами, метою і т. д., учень вимагатиме настільки більше навчання наскільки зростатиме рівень його навченості. Незважаючи на те, існує багато факторів розмаїття потреб учнів відповідно до країни, де вони живуть і контактів, які ця країна встановлює із державами, де розмовляють іноземними мовами, їх рівня мови, способу, вибраного для навчання та особливих індивідуальних відмінностей. Мова сприймається як інструмент спілкування або соціальної інтеракції. Лінгвістичні аспекти (звук, структури, лексика і т. д.) становлять граматичну компетенцію, яка могла б реалізуватися тільки як складова більш глобальної компетенції – комунікативної. Вона враховує розмір лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, які є складовою вербальних і невербальних соціально-практичних знань коду та психологічних, соціологічних і культурних правил, що допомагають застосувати їх уживання на практиці. Комунікативна компетенція досягається в той же час, що і лінгвістична компетенція.

Процес вивчення/викладання не є пасивним завдяки зовнішнім стимулам порівняно з активним процесом, що відбувається всередині індивіда, і підпорядковується впливу того ж таки індивіда. Результат залежить від типу наданої учневі інформації і способу, яким він сприйматиме цю інформацію. Таким чином викладач відіграє роль «радника». Він повинен використовувати автентичні дидактичні матеріали, тобто не штучно створені для вивчення іноземної мови у класі. Більше того, комунікативний зміст не завжди ідентичний повідомленню, яке мовець хоче передати, так як зміст є продуктом соціальної інтеракції, що відбувається між співрозмовниками. У дійсності, коли з'являється повідомлення, немає впевненості, що воно буде вірно інтерпретоване співрозмовником.

Відповідно до комунікативного підходу вивчати іноземну мову не означає створення звичок, рефлексів, як вважали прихильники аудіо-усної методики. Для когнітивних психологів, викладання – процес творчий, що підлягає впливам швидше внутрішнім ніж зовнішнім. Саме тому вправи на використання мови піддавалися критиці через те, що спричинили певну відразу у учителя та учня. Їм дорікають, що вони повністю механічні і не беруть до уваги жодної конкретної ситуації. Тоді як при комунікативному підході конструкції у жодному випадку не мали би вживатися поза природним комунікативним середовищем.

На думку Де Карло [4] мовленнєвий акт при комунікативному підході є засобом статичного аналізу, якому бракує психологічної реальності. Перелік морфологічних структур і слів займає відповідне місце у переліку мовленнєвих актів і понять. Отже, ми не подолали стадію інвентарного опису. Де Карло піддає критиці чистий і важкий функціоналізм, тому що він передбачений для ідеальної публіки і старанних вчителів, що знаходяться у ситуаціях вивчення/викладання, переважаного матеріальними суперечностями і класичними шкільними програмами. Проблема полягає у тому, що учень у шкільному середовищі не є відповідним за власне навчання і вчителі недостатньо підготовлені до правильного застосування цієї методики.

У той же час на думку Ж.С.Беако [2] еkleктивний вибір роботи у класі означає свідомий відбір, а не сукупність гетероклітних технік викладання. Згідно з ним вчителі добре знають, як діяти, щоб запозичені техніки були послідовними і зв'язними, щоб допомогти учням брати активну участь у навчально-виховному процесі, спонукаючи їх зрозуміти різні етапи методологічних підходів (розділів).

У підсумку можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку іншомовної освіти існує циркулююча методика, на якій базуються інші сталі методики. Вона характеризується в основному полівалентною стратегією, тобто гнучкістю до адаптації. Ця

методика артикулюється на базі основного діалогу, що служить основою діяльності систематизації, яка використовує цей дидак-

тичний матеріал на рівні лексики, граматики, графіки, фонетичної корекції, культурного поширення та ін.

Література та джерела

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К. : Ленвіт, 2003. – 273с.
2. Beacco J.C. La méthode circulante et les méthodologies constituées / J.C.Beacco // Le français dans le monde (recherches et applications). Numéro spécial. Méthodes et méthodologies, janvier – 1995 – PP.36-41
3. Castellotti V. Méthodologie: que disent les enseignants? / V.Castelotti // Le français dans le monde (recherches et applications). Numéro spécial. Méthodes et méthodologies, janvier – 1995 – PP.50-53
4. De Carlo M. Evolution des méthodologies / M.De Carlo. – Paris, 1998. – 154 p.
5. Gouin F. Les méthodes didactiques/ F.Gouin. – Paris, 1981. – 260 p.
6. Govenet H. Voix et image de France / H.Govenet. – Paris, 1960. – 210 p.
7. Mauger Gui. Mauger bleu / Gui Mauger. – Paris, 1953. – 164 p.
8. Puren Ch. Méthodologie traditionnelle / Ch.Puren. – Paris, 1984. – 196 p.
9. Seara Anna Rodriguez. L'évolution des méthodologies dans l'enseignement du français langue étrangère depuis la méthodologie traditionnelle jusqu'à nos jours/ Anna Rodriguez Seara. – Paris, 1997. – 210 p.
10. Tagliante S. Méthodologie SGAV / S. Tagliante. – Paris, 1994. – 168 p.

В статье рассматриваются вопросы возникновения разных методик преподавания иностранных языков в XIX-XX вв., их взаимодействия и эволюционного развития, вызванными влияниями социальных факторов. Интеграционные процессы Украины в современное Европейское пространство стали базовыми в отрасли преподавания современных языков и, как результат, Европейские рекомендации по языковому образованию легли в основу Государственного стандарта Украины с иностранных языков. Исследования дидактических теорий дают возможность прояснить сущность коммуникативного подхода в процессе преподавания иностранного языка, что является актуальным в современной украинской школе.

Ключевые слова: методика преподавания иностранных языков (современных языков), традиционная методика (прямая, аудио-визуальная), коммуникативный подход, иноязычная дидактика, коммуникативные компетенции, уровень владения языком

The article deals with the issue of introducing new methods of teaching foreign languages in the XIX-XX centuries and their cooperation and evolutionary development, which was caused by the influence of social factors. Integration processes into modern European space in Ukraine have become the base in the sphere of modern language teaching and as a result, the Common European Framework of Reference for Languages has been put into the foundation of State Standard of Ukraine in foreign language education. The researches of didactic theories can give us the opportunity to clarify the essence of communicative approach in foreign language teaching which is very important in modern Ukrainian school.

Key words: methodology of foreign language teaching (modern language), traditional methodology (direct, audio-visual), communicative approach, foreign language didactic, communicative competence, common reference levels.